

פרשת דברים

"וַיִּשְׁמַע ה' אֶת קוֹל דְּבָרֵיכֶם וַיִּקְצָץ וַיִּשְׁבַּע לֵאמֹר: אִם יֵרָאֶה אִישׁ בְּאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה הַדּוֹר הָרָע הַזֶּה אֶת הָאָרֶץ הַטּוֹבָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לָתֵת לְאַבְרָהָם" (דברים א')

ליל שבת

חז"ל מלמדים אותנו שלא רק שבני ישראל שאותו הדור נענשו על חטא המרגלים, אלא גם לעתיד לבוא תתחדש פורענות בליל תשעה באב.

"וַתֵּשֶׂא כָל הָעֵדָה וַיִּתְּנוּ אֶת קוֹלָם וַיִּבְכּוּ הָעָם בַּלַּיְלָה הַהוּא", וְאָמַר רַבֵּה: אוֹתָהּ הַלַּיְלָה לֵיל ט' בָּאָב הָיָה. אָמַר הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא, אַתֶּם בְּכִיתֶם בְּכִיָּה שֶׁל חֲנָם, אֲנִי אֶקְבַּע לָכֶם בְּכִיָּה לְדוֹרוֹת.... דְּתַנִּינָא, מְגַלְגֵּלִין זְכוֹת לְיוֹם זָכָאִי, וְחוֹבָה לְיוֹם חֵיב. (תענית כ"ג:)

המדרש הנ"ל מתבסס על דברי דוד המלך בתהילים. בפרק זה מתאר דוד את קורות בני ישראל במדבר:

"וַיִּמְאַסוּ בְּאֶרֶץ חֲמָדָה לֹא הֶאֱמִינוּ לְדַבְּרוֹ: וַיִּרְגְּנוּ בְּאַהֲלֵיהֶם לֹא שָׁמְעוּ בְּקוֹל ה': וַיֵּשֶׂא יְדוֹ לָהֶם לְהַפִּיל אוֹתָם בְּמִדְבָּר: וְלַהֲפִיל זֶרְעָם בְּגוֹיִם וּלְזָרוֹתָם בְּאַרְצוֹת" (תהילים ק"ו)

על פי המדרש והפסוקים ניתן לדייק שני דברים. האחד - לחטא היו שני שלבים. הראשון מאיסה בארץ ישראל, וחטא השני - עצם הבכי ('וירגנו באהליהם'). ומכאן שני עונשים – להפיל אותם במדבר, עכשיו. ולעתיד לבוא – 'לזרותם בגויים', חורבן וגלות.

מה הקשר בין ה'בכיה הראשונה' לבין חורבן הבית בעתיד? נסו לחשוב על ההחמצה הגדולה והכפולה שמרגיש משה רבינו. את הראשונה הרגיש משה לפני כמעט ארבעים שנה. אז היו בטוחים כולם שהמסלול נקבע מראש. "תִּבְאֲמוּ וְתִטְעֲמוּ בְּהַר נַחֲלֹתֶיךָ מִכּוֹן לְשִׁבְתְּךָ פְּעֻלָּתְךָ ה' מְקַדֵּשׁ ה' כּוֹנֵנִי יְדִיךָ". הכל היה ברור - תכף נכנסים לארץ ישראל ומיד בונים את המקדש. את זה 'שרו משה ובני ישראל' כשבוע אחרי יציאת מצרים. התהליך היה פשוט וברור, אך משהו השתבש. ועכשיו ערב הכניסה לארץ ישראל מבין משה שזהו לא פספוס חד פעמי, עיכוב של ארבעים שנה, אלא בכיה לדורות!

כלומר, המטרה של כל יציאת מצרים, היתה על מנת לבנות את בית המקדש בירושלים. ואם מואסים בארץ חמדה, למעשה מואסים בתכלית. כפי שאומר מביא הביכורים: וַיִּזְצֲאוּ ה' מִמִּצְרַיִם.. וַיִּבְאֲנוּ אֶל הַמָּקוֹם הַזֶּה וַיִּתֵּן לָנוּ אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת". זהו גם הסדר ב'כמה מעלות טובות' ששרנו בליל הסדר. המעלה הראשונה - הוֹצִיאָנוּ מִמִּצְרַיִם, והאחרונה, ה'שפיץ של הפרמידה' - וּבָנָה לָנוּ אֶת בֵּית הַבְּחִירָה.

כאן אולי גם הרמז הידוע לחישוב הימים בהם יחולו החגים השונים. על פי חשבון אתב"ש. לפי חשבון זה ביום שבו יחול א' של פסח יחול תשעה באב. בב' של פסח יחול חג השבועות. בג' - ראש השנה וכן הלאה (ראו בשולחן ערוך או"ח תכ"ג ג' - ואגב בז' של פסח יחול חג העצמאות!)

לפי חשבון זה, על פי תורת הרמז, ישנה הקבלה בין יום יציאת מצרים לבין תשעה באב. אמנם לכתחילה יום זה היה אמור להיות יום של חג (כפי שנראה בהמשך) ולא יום של פורענות. אלמלי בכינו....

לסעודת שבת

בתוך פסוקי תיאור חטא המרגלים בפרשתינו מופיע פרט חדש שלא מופיע בפרשת שלח לך. "גם בי התאנף ה' בגללכם לאמר גם אתה לא תבא שם". כלומר הסיבה שבגינה לא נכנס לארץ ישראל הינה חטא המרגלים. בשאלה זו רבו הפרשנים. אנו נביא את תשובת האור החיים הקדוש:

"והנכון הוא על פי דבריהם ז"ל שאמרו בפסוק ויבכו העם בלילה וגו' קבעו בכיה לדורות, כי ליל ט' באב היתה שבו נחרב הבית. ואמרו עוד שאם היה נכנס משה לארץ והיה בונה בית המקדש לא היה הבית נחרב, שאין אומה ולשון נוגעת בו ואמרו עוד (שוחר טוב עט) בפסוק מזמור לאסף אלהים באו גוים וגו', וז"ל קינה מבעי ליה, אלא על שהשליך חמתו על עצים ואבנים... מעתה אם היה נכנס משה לארץ והיה בונה בית המקדש, ולהשליך חמתו עליו לא אפשר כנזכר, ויחר אף ה' בישראל ויהיה כליונם במקום חורבן הבית, לזה גזר ה' בגזרת המרגלים גם על משה שימות במדבר והוא אומר גם בי התאנף ה' בגללכם, פירוש בגלגול דברים שלכם, כי אם לא היה עון המרגלים והיו נכנסים, אפשר שהיה נכנס משה עמהם.. ואם תאמר והלא רואני שמיתת משה היתה על מי מריבה, כבר כתבתי שם (במדבר כ ה) שאם משה היה מקדש שמו יתברך היו ישראל חוזרים לטהרתם שהיו בו קודם חטא המרגלים, באמצעות קידוש ה' הגדול, והיה ה' מתיר שבועת משה, והיה נכנס לארץ ובונה בית המקדש מכון לשבתו עולמים"

על פי ה'אור החיים', הסיבה שמשה לא נכנס לארץ ישראל איננה עונש למשה רבינו. אילו היה משה נכנס לארץ ישראל והיה בונה את המקדש, מקדש זה לא היה חרב לעולם. יתרה מכך, גם לאחר חטא מי מריבה, עדיין היה פתח שמשה יכנס לארץ ישראל על מנת לבנות את המקדש. כך גם מצאנו אצל דוד המלך:

"אמר לו דוד: ולמה איני בונה אותו? אמר לו הקדוש ברוך הוא: שאם אתה בונה אותו הוי קיים ואינו חרב. אמר לו: והרי יפה? אמר לו הקב"ה גלוי וצפוי לפני שעתידים לחטא ואני מפיג חמתי בו ומחריבו וישראל ניצולין שכן כתב באהל בת ציון שפך כאש חמתו (איכה ב' ד') אמר לו הקדוש ברוך הוא חייך הואיל וחשבת לבנותו אף על פי ששלמה בןך בונה אותו לשמך אני כותבו מזמור שיר חנוכת הבית לדוד" (פסיקתא רבתי פרשה ב)

מתוך פרשנות זו נלך צעד אחד קדימה. הן משה רבינו, והן דוד המלך היו מנועים לבנות את בית המקדש. זו מתוך דאגה לעם ישראל, כדי שיפיג הקב"ה את חמתו על עצים ואבנים ולא על העם. אך העם יכל לבחור אחרת:

"ויוסף אף ה' לחרות בישראל ויסת את דוד בהם".. שהיה עונש על ישראל בהתאחר בנין בית הבחירה, שהיה הארון הולך מאהל אל אהל כגר בארץ ואין השבטים מתעוררים לאמר נדרוש את ה' ונבנה הבית לשמו, כענין שנאמר: "לשכנו תדרשו ובאת שמה", עד שנתעורר דוד לדבר מימים רבים ולזמן ארוך.. והנה דוד מנעו השם יתברך מפני שאמר "כי דמים רבים שפכת ארצה לפני", ונתאחר עוד הבנין עד מלוך שלמה. ואלו היו ישראל חפצים בדבר ונתעוררו בו מתחלה היה נעשה בימי אחד מהשופטים או בימי שאול, או גם בימי דוד, כי אם שבטי ישראל היו מתעוררים בדבר לא היה הוא הבונה אבל ישראל הם היו הבונים. ועל כן נתאחר הבנין כל ימי דוד בפשיעת ישראל, ועל כן היה הקצף עליהם ועל כן היה המקום אשר יבחר ה' לשום שמו שם נודע בענשם ובמגפתם: (רמב"ן על במדבר ט"ז, כא)

מתוך פרשנות זו נלך צעד אחד קדימה. הן משה רבינו, והן דוד המלך היו מנועים לבנות את בית המקדש. זו מתוך דאגה לעם ישראל, כדי שיפיג הקב"ה את חמתו על עצים ואבנים ולא על העם. אך העם יכל לבחור אחרת:

"ויוסף אף ה' לחרות בישראל ויסת את דוד בהם". ..שהיה עונש על ישראל בהתאחר בנין בית הבחירה, שהיה הארון הולך מאהל אל אהל כגר בארץ ואין השבטים מתעוררים לאמר נדרוש את ה' ונבנה הבית לשמו, כענין שנאמר: "לשכנו תדרשו ובאת שמה", עד שנתעורר דוד לדבר מימים רבים ולזמן ארוך.. והנה דוד מנעו השם יתברך מפני שאמר "כי דמים רבים שפכת ארצה לפני", ונתאחר עוד הבנין עד מלוך שלמה. ואלו היו ישראל חפצים בדבר ונתעוררו בו מתחלה היה נעשה בימי אחד מהשופטים או בימי שאול, או גם בימי דוד, כי אם שבטי ישראל היו מתעוררים בדבר לא היה הוא הבונה אבל ישראל הם היו הבונים. ועל כן נתאחר הבנין כל ימי דוד בפשיעת ישראל, ועל כן היה הקצף עליהם ועל כן היה המקום אשר יבחר ה' לשום שמו שם נודע בענשם ובמגפתם: (רמב"ן על במדבר ט"ז, כא)

הרמב"ן מחדש, שגם בימי דוד המלך היתה אפשרות לבנות את בית המקדש. פשוט היה צריך לומר לדוד, שב אתה בבית, ואנחנו, בלעדיך נבנה את בית המקדש! זאת גם ההדגשה בחטא הכפול בפרשת המרגלים. לא רק שעם מאס בארץ חמדה ובמקדש אלא גם עורר את הבכי לכיוון השלילי:

"כך הם כיון שבאו מתור הארץ עמדו ופזרו עצמם בכל שבטי ישראל כל אחד ואחד בתוך שבטו ומתנפל לתוך כל זוית של ביתו ובניו ובנותיו באים עליו והיו אומרים לו מה לך מרי, ובעוד שהוא עומד עושה עצמו נופל לפניהם, אומר להם אוי לי עליכם בני ובנותי וכלותי היאך האמוריים עתידים לתעתע בכם היאך הן עתידים לשלוט בכם מי יוכל לראות פני אחד. מיד הם כולן גועין בבכיה בניהם ובנותיהם וכלותיהם עד שהיו השכנות שומעות את הדבר אף הן היו בוכות עד שהיתה משפחה למשפחה משמעת עד שהיה כל השבט בוכה, וכן חברו מבכה שבטו וכן כל אחד ואחד עד שנעשו ששים רבוא חבורה אחת וגעו ונתנו קול בכיתם למרום" (ילקוט שמעוני במדבר - פרק יג - רמז תשמג)

המדרש רומז לסחף השלילי שנוצר. במקום למשוך את העם, כפי שעשה נחשון על הים ודוד המלך בהתעוררות לבניין בית המקדש העם לא רק שאדיש ולא רוצה, אלא עושה מעשים נגד. (שלום עכשיו?). כשעם עושה פעולות התנגדות נגד ארץ והמקדש, הבכיה היא לא רק לאותה שעה, אלא לדורות!

לסעודת שלישית

כֹּה אָמַר ה' צִבְאוֹת צוֹם הָרְבִיעִי וְצוֹם הַחֲמִישִׁי וְצוֹם הַשְּׁבִיעִי וְצוֹם הָעֲשִׂירִי יִהְיֶה לְבֵית יְהוּדָה לְשָׂשׂוֹן וּלְשִׂמְחָה וּלְמַעֲדִים טוֹבִים וְהָאֶמֶת וְהַשְּׁלוֹם אָהָבוּ" (זכריה ח')

על פי הנביא זכריה, ימי הצומות יהפכו ליום שמחה. לחגים. מקודם ראינו שתשעה באב במהותו היה אמור להיות יום של שמחה. כך מביא רבי צדוק מלובלין:

"ונראה דחגה קאי (=עומד, מתייחס ל...) על ט' באב דבזמן הבית היה חג, וכמו שנאמר והפכתי חגים לאבל ואיזה חג נהפך לאבל אם על ה' חגים הלא לא נהפכו לאבל יותר משאר ימות השנה. רק קאי על תשעה באב שבזמן הבית היה חג וכמו בבית שני ששאלו אם יתענו בצומות והשיבום הנביא צום הרביעי וגו' והיה לבית יהודה לששון ולשמחה ולמועדים טובים.

אף שידעו שעדיין לא היתה הגאולה בשלימות מכל מקום בזמן הבית היה יום טוב מפני שהיו צומות מקודם ומפני שידעו שיהיה לעתיד למועדים טובים. כן בזמן בית ראשון היה בתשעה באב יום טוב ומועד, ואף שלא היה עוד צום מקודם מכל מקום מזמן המדבר שנגזר במרגלים כמו שאמרו (תענית כ"ט). אתם בכיתם בכיה של חנם ואני קובע לכם בכיה לדורות. ובמדרש (במדב"ר פ' ט"ז) איתא ומן אותה שעה נגזר על בית המקדש שיחרב כדי שיגלו ישראל שכן הוא אומר וישא ידו להם להפיל אותם במדבר ולהפיל זרעם בגוים ולזרותם בארצות" (פרי צדיק לט"ו באב).

רבי צדוק מדגיש שט' באב לכתחילה היה אמור להיות יום של שמחה. חג. יום בניין בית המקדש. אם שום דבר לא היה משתבש, 'אחד עשר יום מחורב' היו נכנסים בני ישראל לארץ ישראל ומיד בונים את בית המקדש. חנוכת הבית היתה מתחילה בט' באב ומסתיימת בט"ו באב. כלומר לשיטתו, לא רק שהחג יהפוך להיות יום של שמחה, אלא יחזור לקדמותו. כך היה בימי המשכן והמקדש. כך בשילה שהיה 'חג מימים ימימה' - הכוונה לחג שבעה ימים מט' באב ועד ט"ו באב. וכך בבית המקדש. הקב"ה מודיע ש: "וְהִפְכֹתִי חֲגִיכֶם לְאֵבֶל". שהקב"ה יהפוך את ימי החג, קרי את ט' אב, לימי אבל. שהרי שאר החגים לא הפכו להיות אבל.

זאת גם כוונת המדרש - ביום חתונתו וביום שמחת ליבו:

"ביום חתונתו זה מתן תורה ואם לא היו נשתברו לוחות ראשונות היה אז בי"ז בתמוז יום חתונתו ויום שמחת ליבו יחד. ואחר שנעשה הקלקול אז נקרא יום הכפורים יום חתונתו שאז היה יום סליחה ומחילה ונתקן אז מה שקלקלו בנעשה במעשה העגל, ויום שמחת ליבו זה בנין בית המקדש שיבנה במהרה בימינו"

הימים שאנו מצווים בתוכם, היו לכתחילה הימים הטובים ביותר לעם ישראל. 'לא היו ימים טובים לישראל'. בי"ז בתמוז - חגיגת מתן תורה (לולי חטא העגל...) - האירוסין = חתונתו. וט' באב - יום שמחת ליבו - יום בניין בית המקדש = יום שמחת ליבו. ועד ט"ו באב, ה'שבע ברכות', שבעת ימי חנוכת המקדש.

נכון לעכשיו, הכל התהפך, והפכתי חגיכם לאבל. זאת כיוון שבכינו. הבכי הקולקטיבי שהיה בחטא המרגלים, הראה שלא רק שאנחנו לא רוצים, אלא גם פועלים כדי שלא יהיה לנו. הפגנת המיליונים. כדי להחזיר את המצב לקדמותו צריך לחזור ולבכות. אבל על מה שצריך.

ניתן ללמוד מעם ישראל איך לעשות את זה. 'פנים מול פנים' כפי שעשו בני ישראל שכל אחד עבר מאוהל לאוהל, וממשפחה למשפחה לעורר את הבכי. זה בימים האלו. בשאר הימים אפשר להתעורר על ידי בנייה. כפי למדנו מהרמב"ן: ואלו היו ישראל חפצים בדבר ונתעוררו בו מתחלה היה נעשה בימי אחד מהשופטים או בימי שאול, או גם בימי דוד, כי אם שבטי ישראל היו מתעוררים בדבר לא היה הוא הבונה אבל ישראל הם היו הבונים"